Eugenija Barić: IMENIČKE SLOŽENICE NEPREFIKSALNE I NESUFIKSALNE TVORBE, HFD, Znanstvena biblioteka, Zagreb, 1978, str. 140

Tvorba riječi jedna je od onih lingvističkih disciplina koja se odlikuje relativno malim brojem naučnih radova i njome se u serbokroatistici također bavi mali broj naučnih radnika, a i oni to rade, po pravilu, uzgred. Stoga je svaki prilog o tvorbi riječi dobro došao. Posebno se rijetko publikuju monografije, studije koje obrađuju detaljno jedan poseban dio tvorbenog sistema našeg jezika. Bez takvih radova teško da ćemo u skorijoj budućnosti dobiti cjelovitu *tvorbu riječi.*

Stoga je knjiga mlade lingvistkinje iz Zagreba, Eegunije Barić, koja se bavi posebnim tipom složenica, značajna za našu nauku o jeziku, posebno za tvorbu riječi. Ova knjiga ne predstavlja opis svih složenica, već samo jednog tipa, što se vidi već iz naslova: *imeničke složenice neprefiksalne i nesufiksalne tvorbe.*[1]) Obrađuju se, dakle, samo imeničke složenice, ali ni one sve, već samo one — neprefiksalnog i nesufiksalnog tipa. Naslov je očito nepotrebno dug,[2]) ali je kolegica Eugenija Barić smatrala da će postići punu informativnost navedenim naslovom, a takav kakav je — predstavlja ustupak dosadašnjim shvatanjima prefiksalne tvorbe kao posebnog tipa slaganja.

Analiza nesufiksalnih imeničkih složenica vršena je na bogatom rječničkom materijalu (kako je to uobičajeno za proučavanje tvorbenog sistema); taj je materijal dopunjen građom iz raznih časopisa, dnevne i nedjeljne štampe, te živom riječi s radija i televizije. Ispitivani korpus je smješten u vremenski period od 1846. do 1978. godine.

Uvodni dio knjige posvećen je širim teoretsko-terminološkim pitanjima tvorbe riječi kao što su: *motiviranost riječi, struktura riječi* (koja može biti morfološka, tvorbena i morfemska, a u skladu s tim postoje i morfološka, tvorbena i morfemska lingvistička analiza, kao i morfološki, tvorbeni i morfemski šav), *tvorbeni uzorak i tvorbeni tip, analogija u tvorbi, semantički uzorak* i sl. Neka od ovih pitanja mogla bi se činiti i suvišnim u jednom radu o složenicama, ali u nedostatku drugih radova koji bi na jednom mjestu imali sve to, ovaj dio knjige postaje sasvim opravdan i koristan, i kao fakat, ali i kao rad stručno i korektno urađen. Stoga se rijetke primjedbe mogu staviti ne na račun širine, već na ra-

[1]) Knjiga ima 140 strana. Izdalo ju je Hrvatsko filološko društvo u ediciji Znanstvena biblioteka. Rad je završen 1978. godine, a štampanje 1980. Sadrži sljedeća glavna poglavlja: *Uvod, Složenice, Imeničke složenice nesufiksalne tvorbe, Dosadašnji osvrti na imeničke složenice nesufiksalne tvorbe, Zaključak, Abecedni pregled imeničkih složenica nesufiksalne tvorbe, Popis kratica, Literatura.*

[2]) Već na prvoj strani nalazimo i kraću i efektniju verziju naziva studije: *Nesufiksalne imeničke složenice.*

čun uskosti raspravljanja. Tako na str. 12 spominje se *tvorbeno sredstvo*, a ne objašnjava se (može se odgovoriti da obaviješten čitalac zna šta je tvorbeno sredstvo, ali on zna i šta je motivacija riječi i sl., pa se to, ipak, detaljno obrazlaže), zatim se razlika između tvorbenog uzorka i tvorbenog tipa ne pokazuje jasno primjerima (vjerovatno zbog štednje prostora, ali, kako autorka jako insistira na pomenutoj razlici, trebalo je u vatru ubaciti primjere). I sl.

Opšti dio o složenicama takođe je veoma važan jer baca novo svjetlo na stare probleme i rješava neke zablude i zastarjela tumačenja. Dajući tvorbenu i semantičku definiciju složenice, autorka eliminiše tzv. formalnu definiciju, sa spojnikom -o-, na primjer, kao nebitnu.

Osnovno neslaganje u određivanju šta sve ide u složenice ticalo se prefiksalnih složenica: autorka se otvoreno priklanja naučnicima koji prefiksalnu tvorbu ne smatraju slaganjem, te, prema tome, tako nastale riječi ne idu u složenice. U knjizi se prefiksalne izvedenice jasno, primjerom, razgraničavaju od složenica: derivat *nadšumar* nije složenica jer nije u tvorbenoj vezi i sa *nad* i sa *šumar* (isp. *nadšumar → onaj koji je nad šumarom*, što znači da prefiks *nad-* modifikuje leksičko značenje riječi *šumar*, prema *romanopisac → pisac romana*, gdje prvi dio složenice konkretizuje značenje drugog složeničkog dijela). Sprovodeći ovaj kriterijum dosljedno, autorka derivate kao *makroprostor* svrstava u složenice iako se *makro-* u jeziku ne javlja samostalno; ovakvi prvi dijelovi složenica zovu se *vezanim leksičkim morfemama* (isp. i: *aerolinija, antropobiologija, barokomora, ekosistem, fotoaparat* i sl.), a derivati kao *nazovipjesnik* i *nadripolitičar* nisu složenice pošto su prvi dijelovi zapravo prefiksi i modifikuju drugi dio, a ne konkretizuju ga, dakle, to su — izvedenice. Među prefiksalne jedinice ide i element *polu- (polumajka)*, ali ne i element *vele- (velesajam)* jr on konkrtizuje osnovnu imenicu. I u određivanju prirode završetka *-bus, -drom, -fil* i sl. autorka se pridružuje onim naučnicima koji ih smatraju drugim složeničkim dijelom, a pošto se ne javljaju samostalno, idu u vezane leksičke morfeme.

Raščistivši problematične slučajeve, autorka dolazi do zaključka da složenice nastaju dvama tvorbenim načinima: složeno-sufiksalnom i složeno-nesufiksalnom tvorbom. Predmet ovog rada su samo složenice nastale ovim drugim načinom.

Govoreći o tvorbenoj strukturi složenice, autorka ističe njenu motiviranost dvjema riječima, šo znači da njenu strukturu čine dva osnovna dijela: prvi i drugi složenički dio. Između ta dva složenička dijela može se nalaziti *spojnik* (npr., *par-o-brod)*, koji može biti i materijalno neizražen *(crven-Ø-perka)*; na ovom se mjestu ne navode tipovi tvorbe bez spojnika pa se samo može pretpostaviti da takvih primjera ima. (Tek u zaključku, čini se, otkrivamo taj tip tvorbe bez spojnika).

Nije uvijek lako odrediti koja složenica ide u nesufiksalnu tvorbu. Tako *romanopisac* predstavlja nesufiksalnu složenicu (preoblika: *pisac romana)*, a *zemljopisac* ne, jer to nije *pisac zemlje*, već *pisac zemljopisa.* Ni složenice kao *jugoistok* nisu predmet ove rasprave jer su nastale slo-

ženo-sufiksalnim načinom. Za ovakvo razvrstavanje složenica bitno je, uopšteno rečeno, značenje složenice.

Kriterijum za određivanje pripadnosti nekog derivata složeno-sufiksalnoj, odnosno složeno-nesufiksalnoj tvorbi autorka postavlja ovako: »(... (ako drugi složenički dio postoji kao leksem i preoblika je složenice s tim leksemom moguća, uzimam da je to složenica nesufiksalne tvorbe, tj. da je taj leksem ušao u tom liku u složenicu.« Ali ni određivanje karaktera drugog dijela složenice nije nimalo jednostavno pa autorka ističe značaj transformacije (preoblike). Praktično, to izgleda ovako: riječi kao *kitolov* i *vodotok* transformišu se kao *lov na kitove*, odnosno *vodeni tok* ili *tok vode*, a riječi kao *plinovod* i *vodovod* imaju transformaciju — *sistem cijevi koje vode plin*, odnosno *sistem cijevi koje vode vodu*. Poslije ovoga slijedi logičan zaključak: prve dvije riječi su složenice nesufiksalne tvorbe, a druge dvije složenice sufiksalne tvorbe.

Pretpostavljamo, poslije ovoga, da i *ribolov* (i sve druge sa *-lov* u drugom dijelu) i *krvotok* (i sve druge sa *-tok*) pripadaju složenicama nesufiksalne tvorbe. Obje, uostalom, nalazimo u *Abecednom pregledu*. Međutim, ovo je samo dokaz da je riječ o veoma osjetljivim i složenim pitanjima i da je pored opreznosti potrebna i dodatna opreznost. Zašto? Prof. Stjepan Babić, trenutno najuporniji istraživač na polju tvorbe riječi među serbokroatistima, u svom najnovijem obimnijem radu *Tvorba imenica nultim sufiksima*,[3]) navodi imenice *krvotok* i *ribolov* kao složenice sufiksalne tvorbe (izvedene nultim sufiksom). On, doduše, nije dao preobliku ovih složenica, ali je preobliku svakako imao u vidu. To znači da nečija preoblika nije u redu, ili, pak, da ima više preoblika. Čini se da je ipak prof. S. Babić jedino u pravu, pa preoblika E. Barić nije dobra. Pogledajmo definicije ovih odrednica u *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (izd. Matice srpske): *krvotȏk* i *krvòtok* m *neprekidno kolanje, kretanje krvi po krvnim žilama, krvnim sudovima u telu čovečjem i životinjskom; ribolōv* m *lovljenje ribe kao privredna grana ili kao sport*. Naravno, ne mislim da je leksikografska definicija uvijek pouzdana i sasvim precizna, ali je sasvim sigurno da ni preoblika koju daje kolegica E. Barić nije jedina i nije sasvim precizna. Ipak, *krvotok* nije samo *tok krvi*. Svakako, ostaje činjenica da u preobličavanju derivata treba biti oprezan, pogotovo kad su u pitanju granični slučajevi.

Govoreći o mocijskom odnosu u tvorbi, autorka daje dosta nepotpunu definiciju imeničke mocije (str. 32), a zatim raspravlja o postojanju tvorbenog odnosa među parovima tipa *vlasnik — vlasnica, odnosno suvlasnik — suvlasnica*. Za nju je odnos u sufiksalnoj tvorbi sasvim jasan pošto je imenica *vlasnica* motivirana imenicom *vlasnik*, što znači da tu imamo mocijski odnos. Međutim, mocijskog odnosa, kako nalazimo u ovoj knjizi, nema u primjerima tipa *suvlasnica — suvlasnik, natkonobarica — natkonobar* u kom slučaju imaju drugu osnovnu riječ, dakle, *ko-*

[3]) Isp. Bilten zavoda za lingvistiku 4, Zagreb, 1981, str. 4—52.

nobarica — natkonobarica, vlasnica — suvlasnica. Po mom mišljenju, mocijski tvorbeni odnos postoji i jednak je, principski u oba slučaja, što znači da je *natkonobar* zapravo motivator izvedenice *natkonobarica.* U tom smislu bi i *kućevlasnicu* valjalo transformisati kao *žena kućevlasnik,* a ne kao *vlasnica kuće.*

Ovome ćemo dodati još samo jednu primjedbu tehničke prirode: primijećena je neujednačenost prilikom navođenja imena autora u *Literaturi.* Tako se, na primjer, pod brojem 37 i 56 razrješava skraćeno ime autora knjigâ, a u većini drugih slučajeva to se ne čini.

Dodaćemo, na kraju, da navedene primjedbe, ako su opravdane, nimalo ne umanjuju opšti utisak o knjizi, a on je veoma pozitivan. Ova nevelika knjiga urađena je znalački, savjesno i metodološki dobro i moderno. Pred nama je jedna vrijedna i rijetka knjiga iz tvorbe riječi.

Božo Ćorić

ВУКОСАВА ОПАЧИЋ-ЛЕКИЋ, САВА МРКАЉ — ЖИВОТ И ДЈЕЛО, Матица српска, Нови Сад, 1978.

XIX вијек је вријеме у којем се дефинитивно приводе крају борбе за стандардни језик, и у српској и у хрватској средини, рјешавају се основна ортографска питања, а у Србији у то ће се доба заоштрити и борба око »нове« ћирилице, па ће на српској страни бити један проблем више и један проблем другачији, мада не сасвим, од оног који су имали илирци у Хрватској. О многим тим појавама говори се у монографији В. Опачић-Лекић о животу и раду Саве Мркаља.

Уобичајено је било да се у расправама око појаве реформисане ћирилице на прво мјесто ставља Вук Караџић, често се и искључиво о њему говорило као о реформатору и побједнику у борби »за српски језик и правопис«, да би се у новије вријеме, сазријевањем сазнања о предвуковској фази, дошло до спознаје да је реформских покушаја било и прије Вука и да је Вук на одређени начин закључио те дугогодишње процесе. Тиме се значај Вуков нимало не умањује, већ се на њега самог и на његово дјело баца ново свјетло, у којем он изгледа још већим херојем (ако о том херојству штогод треба рећи), јер је очито да се само једна тако снажна и борбена личност могла домоћи циља којем су многи одавно тежили.

Дјеловању Саве Мркаља као једног од реформатора ћирилице у предвуковској фази дат је у тим новијим радовима посебан значај, његово је дјело анализирано, његова реформа одмјеравана према Вуковој, и обрнуто — Вукова према Мркаљевој, да бисмо у овој